

СТАН ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ КОМУНІКАТИВНОЇ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У СУЧАСНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ НАУЦІ

Наукові праці МАУП, 2015, вип. 45(2), с. 28–31

В умовах інтенсифікації інформаційних потоків значно змінився соціокультурний контекст вивчення іноземних мов, оскільки істотно посилюються їх освітня та самоосвітня функції, професійна значущість на ринку праці, що викликало посилення мотивації до вивчення мов міжнародного спілкування. Відповідно підвищилася й потреба у використанні іноземних мов. Нові завдання передбачають зміни у вимогах до рівня володіння мовою, визначення нових підходів до відбору змісту й організації матеріалу.

Іноземна мова за останні роки все більше завоює статус одного з центральних і головних навчальних предметів у школі, що пов'язано з розширенням і зміцненням відносин України з іншими країнами світу, а також з розвитком нових технологій, які вимагають знання хоча б однієї (а краще кількох) іноземної мови. Ці фактори впливають на зміст навчання іноземним мовам: метою навчання стали практичні вміння та навички спілкуватися іноземною мовою. Зміст курсу вивчення іноземних мов визначається комунікативними цілями та завданнями на всіх етапах: від початкового до кінцевого, де навчання спрямоване вже на розвиток комунікативної культури та соціокультурної освіченості, що дає можливість тим, хто вивчає мову, бути рівними партнерами міжкультурного спілкування іноземною мовою у побутовій, культурній і навчально-професійній галузях. Тому зрозумілим стає все більша популярність **комунікативного підходу**, який означає, що навчання повинно мати загальну комунікативну орієнтацію, спрямованість на формування всебічно розвиненої, освіченої особистості, здатної і готової використовувати іноземну мову як засіб спілкування на інтуїтивному рівні, на рівні “почуття мови”.

Все перелічене пояснює поширення інтересу педагогів до комунікативного підходу в навчанні іноземним мовам, значний внесок у розробку якого зробили такі автори, як А. А. Леонтьєв, В. Г. Костомаров, О. Д. Митрофанова, Г. А. Китайгородська, Е. П. Шубіна, П. Б. Гурвич, І. Л. Бім, Г. В. Рогова, І. А. Зимова, Е. А. Пасів та ін.

Комунікативно-спрямоване навчання іноземним мовам означає формування комунікативної компетенції — мовленнєвої, практичної, соціально-лінгвістичної та розумової, — коли учень готовий використовувати іноземну мову як засіб мовленнєво-розумової діяльності. При комунікативному підході особливого значення набуває змістовий бік мови, її дії на партнера, реалізації всіх основних функцій спілкування: пізнавальної, ціннісно-орієнтаційної, регулятивної і конвенційної. Відповідно при комунікативно-орієнтованому навчанні іноземним мовам кінцевою метою виступає формування в учнів комунікативної компетенції, що охоплює такі компоненти як: лінгвістична компетенція (готовність використовувати іноземну мову як знаряддя мовно-мисленнєвої діяльності), прагматична компетенція (готовність передавати комунікативно зміст у ситуації спілкування), когні-

тивна компетенція (готовність до комунікативно-розумової діяльності) й інформативна компетенція (володіння змістовим предметом спілкування) [5].

Усе зазначене щодо комунікативного методу навчання спілкування іноземною мовою дає можливість стверджувати, що предметом навчання в даному разі є мовна діяльність іноземною мовою. У цьому методі чітко простежується виділення мовних умінь спілкування і пропонуються вправи для їх послідовного формування. Все це своєю чергою дає підставу стверджувати, що комунікативний метод навчання представляє діяльнісний тип навчання іноземним мовам, який ефективно **сприяє формуванню комунікативних навичок**, тобто практичного володіння мовою.

Аналіз наукової літератури дає можливість визначити такі переваги у навчанні іноземним мовам за комунікативним підходом:

1. Лише в комунікативному методі навчання іноземним мовам ми знаходимо основні ознаки діяльнісного типу навчання, особливість якого полягає в тому, що він за своїм призначенням і за своєю сутністю пов'язаний насамперед з окремим видом мовленнєвої діяльності, тому ми зустрічаємо його широке використання, коли йдеться про навчання читання, аудіювання, перекладу тощо.

2. Практична мовна спрямованість є не тільки метою, а й засобом, де і те, і інше діалектично взаємоумовлене.

3. Сучасний комунікативний метод становить гармонійне поєднання багатьох способів навчання іноземним мовам.

4. Використання комунікативного методу навчання знімає мовний бар'єр.

5. Граматика засвоюється під час спілкування. Мета — навчити студента говорити іноземною мовою не лише вільно, а й правильно.

6. У процесі навчання можуть використовуватися також комп'ютерні програми, Інтернет, ТВ-програми, газети, журнали тощо. Все це сприяє пробудженню у студентів інтересу до історії, культури, традицій країни досліджуваної мови.

7. На відміну від аудіолінгвального та інших методів, заснованих на повторенні і

запам'ятовуванні, комунікативний метод задає вправи “з відкритим фіналом”: учні самі не знають, до чого призведе їхня діяльність у класі, все залежатиме від реакцій і відповідей. Ситуації використовуються щодня нові. Так підтримується інтерес студентів до занять: адже кожному хочеться осмислено спілкуватися на осмислені теми.

Однак, незважаючи на повсюдне визнання ефективності комунікативно-орієнтованого навчання іноземним мовам, втілення цього підходу на практиці стикається з багатьма труднощами.

По-перше, “комунікативність... припускає використання мови з самих початкових стадій навчання у *природних* для спілкування цілях і функціях або максимально наближених до них, що імітують їх” (В. Г. Костомаров, О. Д. Мітрофанова, 1984, с. 10–11). Це не завжди можливо, особливо на уроках англійської для початківців, коли у людини ще немає достатнього рівня володіння граматикою і лексикою і ще не розвинене “чуття мови”. Для повноцінної комунікації іноземною мовою необхідне правильне оформлення мови: з фонетичної, граматичної та лексичної точок зору. При комунікативному підході передбачається, що лексичні одиниці і граматичні структури можуть і повинні засвоюватися учнями *мимоволі* у процесі спілкування з учителем та іншими учнями, у ході здобування нових знань з текстів, діалогів. Крім того, комунікативний підхід віддає перевагу *усним* видам роботи, що вимагає уміння сприймати інформацію переважно *на слух*. Водночас за результатами останніх досліджень у галузі психолінгвістики, людина будь-якого віку відрізняється наявністю свого навчального стилю — способу сприйняття та відтворення інформації відповідно до пріоритетного каналу сприйняття — зорового, слухового, тактильного. А це означає, що далеко не кожний індивідум, і особливо на початковому етапі навчання іноземної мови, може ефективно засвоювати мовний матеріал, використовуючи переважно слуховий аналізатор і усні форми роботи. Отже, значний відсоток учнів відповідно до своїх індивідуальних психофізіологічних особливостей має занижений рівень

розвитку *слухового диференційного відчуття*, що порушує сприйняття звукового образу слів, не вміє *прогнозувати* лексичний матеріал під час побудови власних висловлювань, не вміє *асоціювати* словесні пари тематично пов'язаних слів, вірно *кодувати та декодувати* словниковий матеріал. Це призводить до невміння *висловлюватися логічно та граматично, спонтанно* підтримувати розмову або вести дискусію, а це означає, що комунікативні методи навчання не завжди будуть ефективними для них.

Важливими в цьому сенсі є дослідження англійських науковців у галузі психолінгвістики (М. Геддес (M. Geddes), П. Джоунс (P. Jones), К. Дилер (K. Diller), Х. Кларк (H. Clark), П. Скехан (P. Skehan), С. Філмор (C. Fillmore)), які зосереджуються на виявленні тих індивідуальних особливостей людини, які впливають на процес саме іншомовного навчання і складають її індивідуальний стиль щодо навчання іноземним мовам, і вимагають відповідної організації навчального процесу з іноземних мов на діагностичній основі.

Заслужують на увагу праці таких авторів, як Х. Олтман (H. Altman), С. Джеймс (C. James), Дж. Аткисон (J. Atchison), Т. Букінгем (T. Buckingham), А. Чамот (A. Chamot), Дж. О'Мейлі (J. O'Malley), Х. Кларк (H. Clark), А. Коухен (A. Cohen), П. Дейвіс (P. Davies), І. Перс (E. Pearse), У. Літлвуд (W. Littlewood), Дж. Макдонах (J. McDonough), Дж. Мунбі (J. Munby), Н. Наймен (N. Naiman), К. Нельсон (K. Nelson), Д. Ньюнан (D. Nunan), Ф. Шуманн (F. Schumann), І. Тароун (E. Tarone), А. Увенден (A. Wenden), Т. Вудвард (T. Woodward).

З огляду на викладене зазначимо, що хоча основним компонентом мовної та комунікативної компетенцій і є "відчуття мови", інтуїтивне слідування мовним нормам, але це має відбуватися як результат *вивчення* мовної *теорії*, оскільки відсутнє середовище, що забезпечує розвиток його дограматичної, нижчої форми. Тобто, як видно з аналізу багаторічної практики використання комунікативного підходу в навчанні іноземним мовам, він не повинен виключати і *процес свідомого засво-*

ення знань, оскільки з метою виключення та попередження помилок учнів у процесі спілкування їм слід пред'являти певними дозами, при переході від простого до складного, *правила-інструкції*, які допомагають їм спілкуватися іноземною мовою, не відчуваючи нестачі в знанні лексичних одиниць і граматичних структур, а це означає, що абсолютно необхідним є використання **когнітивного підходу** на певних етапах навчання школярів мови. Когнітивний підхід саме і виник як реакція на загальноприйнятий комунікативний підхід з його установкою на інтуїтивне оволодіння мовою і передбачає *усвідомлення*, розуміння учнями одиниць мови і формування здатності *пояснювати* вибір і вживання таких одиниць у процесі спілкування.

Ще 1959 року Б. В. Беляєв гранично чітко визначив особливості *свідомо-практичного* методу. Він писав: "Учні... тренуються з іншомовної мови, але на основі попереднього ознайомлення їх з теорією вивчається... при такому свідомо-практичному оволодінні іноземною мовою *процес* оволодіння цією мовою носить *свідомий характер*, а *володіння* ним виявляється безпосередньо *інтуїтивним* ..." [1].

Процитоване положення Б. В. Беляєва, вважає А. А. Леонтьєв, продовжує залишатися непорушною психологічною основою нашої методики, "тому що комунікативна орієнтація і без того завжди розумілася як головна умова автоматизації свідомих операцій..., ідея комунікативності важлива насамперед... для формування комунікативно-мовленнєвих умінь. **Але умовою їх формування** є відпрацювання мовних навичок, яка обов'язково передбачає на певному етапі звернення до **свідомого** оперування мовним матеріалом" [6, 356].

Чимало дослідників вважає, що "свідомість" — це характеристика навички, властива їй завдяки усвідомленості процесу формування навички, що навичка є "єдністю автоматизму і свідомості" [3; 4; 7; 8]. Дослідження Н. Геза в цій сфері показали, що комунікативна компетенція передбачає володіння *лінгвістичною компетенцією*, знання *про мову*, наявність вмінь співвідносити мовні засоби з завданнями та умовами спілкування, уміння-

ми організувати мовне спілкування з урахуванням соціальних норм поведінки і комунікативної цілеспрямованості виразу [2, 18].

Проблеми і питання, що виникають при впровадженні комунікативного підходу в практику, звичайно ж, аж ніяк не принижують його достоїнств під час навчання іноземним мовам. Як доводять численні дослідження з цієї проблеми, комунікативний підхід справді є *найбільш адекватним* методом навчання іноземним мовам, оскільки він розвиває “відчуття мови” і відповідає завданням навчання іноземних мов у сучасному суспільстві — вчити мови з метою спілкування. Однак саме когнітивний підхід у навчанні іноземним мовам, який становить *свідоме оволодіння мовою в послідовності від знань у вигляді правил та інструкцій до мовленнєвих навичок і вмінь* на основі засвоєних знань, зможе *зробити комунікативну методику більш динамічною* і надасть новий імпульс для поновлення дидактичної думки.

Отже, логічним уявляється висновок про **необхідність інтеграційного об'єднання** цих двох напрямів, *гармонійне доповнення* їх одне одним. Ця ідея вже відобразилася у сучасній дидактиці. Проблема когнітивного підходу у навчанні іноземним мовам починає все більше висвітлюватися у сучасній науковій літературі, з'являються сучасні модифікації комунікативного підходу до навчання іноземним мовам, що знайшло найбільш послідовне теоретичне обґрунтування у працях таких дослідників, як

Г. Барабанова, І. Бім, Л. Босова, С. Шатілова, А. Johns та інших, і нині відбувається подальша теоретична розробка і практична реалізація так званого **когнітивно-комунікативно-го** підходу до навчання іноземним мовам.

Література

1. Береснев А. А. Подготовка майбутніх вчителів іноземних мов до застосування особистісно орієнтованих технологій навчання: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / А. А. Береснев. — Ялта, 2009. — 20 с.
2. Гез Н. И. Формирование коммуникативной компетенции как объект зарубежных методических исследований / Н. И. Гез // ИЯШ. — 1985. — № 2. — С. 17–24.
3. Зими́на Г. Я., Маркелова Л. К. Обучение монологическому высказыванию на старшем этапе средней школы / Г. Я. Зими́на, Л. К. Маркелова. — М.: Просвещение, 1989. — 177 с.
4. Краснополяський В. Е. Активізація пізнавальної діяльності учнів засобами комп'ютерної техніки (на матеріалі викладання англійської мови): автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / В. Е. Краснополяський. — Луган. держ. пед. ун-т імені Т. Г. Шевченка. — Луганськ, 2000. — 20 с.
5. Красных В. В. Виртуальная реальность или реальная виртуальность / В. В. Красных. — М.: Диалог-МГУ, 1998. — 352 с.
6. Леонтьев А. А. Основы психолингвистики / А. А. Леонтьев. — М.: Смысл, 1997. — 287 с.
7. Панова Л. С. Обучение иностранному языку в школе / Л. С. Панова. — К.: Рад. шк., 1989. — 144 с.
8. Скалкин В. Л. Обучение монологическому высказыванию / В. Л. Скалкин. — К.: Рад. шк., 1983. — 119 с.

Аналізується теоретичний стан і практичний досвід використання комунікативної методики викладання іноземних мов, накопичений за останні десятиріччя у вітчизняній та зарубіжній педагогічній науці, визначаються його позитивні результати та проблемні моменти.

Анализируется теоретическое состояние и практический опыт использования коммуникативной методики преподавания иностранных языков, накопленный за последние десятилетия в отечественной и зарубежной педагогической науке, определяются его положительные результаты и проблемные моменты.

The article is devoted to the theoretical state and practical experience of using communicative methods of foreign languages teaching, accumulated over the past decade in domestic and foreign educational science, determines its positive results and problem points.

Надійшла 10 листопада 2015 р.